

OLUMSUZLUK BAŞLATICISI OLARAK *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* YAPISI

Talat DİNAR*

Geliş Tarihi: Ocak, 2017

Kabul Tarihi: Mart, 2017

Öz

Kavramsal bir olgu olan olumsuzluğun dil bilgisel ifadesi, başta olumsuzluk eki -mA olmak üzere pek çok ek (+sIz, -mAdAn...) ve kelime (yok, değil...) ile gerçekleşmektedir. Çeşitli işlevleri bulunmakla birlikte yaygın olarak olumsuzluğu karşılayan bu ek ve kelimelerin yanı sıra olumsuzluğu haber veren, başlatan farklı dil bilgisel unsurlar da vardır. Ağırlıklı olarak bağlaçlık işlevi ön plana çıkarılan *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* yapısı bu farklı unsurlara güzel bir örnektir. Anlamsal olarak âdeta bir olumsuzluk öncülü ve başlatıcısı işleviyle kullanılabilen *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA) yapısı* olumsuzluğu doğrudan üzerine almamakla birlikte ardından gelen unsurlardan en az birinin -kavramsal veya yapısal düzeyde- olumsuzluk barındırdığını haber vermesi bakımından dikkate değer bir kullanımdır. Bu makalede *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* yapısının oluşumu, tarihsel gelişimi ve olumsuzluk başlatıcısı olarak kullanımı Anadolu ağzlarından ve Türk edebiyatının çeşitli edebî eserlerinden tespit edilen örnekler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Olumsuzluk Başlatıcısı, bağlaç, *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)*.

***her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* FORM AS A NEGATION TRIGGER**

Abstract

The grammatical expression of negativity, which is a conceptual phenomenon, is realized with many affixes (+sIz, -mAdAn...) and words (yok, değil...), especially with negativity suffix -mA. There are also various grammatical elements that, together with their various functions, trigger and inform about negativity as well as these affixes and words which commonly meet the negativity. *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* form, which is predominantly the linking function, is a good example of these different elements. *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* form, which can be used as a semantic antecedent of negativity and trigger function, is a noteworthy use in that it informs us that at least one of the following elements has -conceptual or structural- negativity, while not taking negativity on directly. In this article, the formation of *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* form, its historical development and its usage as negation trigger have been tried to be revealed in the light of prefixes identified from Anatolian Dialects and various literary works of Turkish Literature.

Keywords: Negation Trigger, conjunction, *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)*.

* Yrd. Doç. Dr.; Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, talatdinar@sdu.edu.tr.

Giriş

Gerek kelimeleri, kelime gruplarını gerekse cümleleri birbirine bağlayarak olayın, durumun, nesnenin *vd.* unsurların bütün ayrıntıları ile aktarımına imkân tanıyan bağlaçlar; Türkçenin gelişimine paralel olarak yaygınlaşmış, zaman içerisinde farklılaşmış, değişmiş, kullanımdan düşmüş ve yerlerini yenilerine bırakmış vazifeli unsurlardır. Türkçenin tarihi dönemlerinde varlığı sınırlı olan bağlaçların Uygur Dönemi'nde artan tercüme faaliyetleri ile birlikte yaygınlaşmaya başladığı düşünülmektedir (Mansuroğlu, 1955: 59). Türkçeye yabancı oldukları düşünülen bağlaçların yerli dil malzemesi ile teşkil edilenlerinin ise “yabancı cümle kuruluşuna bakarak yapılan teşkillere yabancı dillerin tesiri altında meydana geldiği” görüşü mevcuttur (Grönbech, 1995: 46). Bu etkileşimin bir neticesi olarak zaman içerisinde yaygınlaşan ve farklı dillerden -özellikle Arapça ve Farsçadan- alıntılarla zenginleşen bağlaçlar Türkçenin önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir.

Türkçede çok çeşitli yapılarda karşımıza çıkabilen bağlaçların bir kısmı tek kelimeden oluşurken bir kısmı birden fazla kelimenin bir araya gelmesi neticesinde kelime grupları hatta cümle şeklinde oluşmaktadır (Korkmaz, 2005: 122; Efendioğlu, 2006: 195; Salan, 2015: 996). Bunların yanı sıra tekrarlı yapılar¹ da sıklıkla karşılaşılan kullanımlardır. Bağlaçlar doğrudan diğer dillerden alıntılama yoluyla Türkçede kullanılabildiği gibi karışık yapı² diyebileceğimiz birkaç farklı dile ait kelimenin bir araya getirilmesiyle de oluşturulabilmektedir (ya...yahut; meğer kim *vb.*). Karışık yapılı bağlaçlara en güzel örneklerden biri *her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA)* yapısıdır.

***Her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA)* Yapısı ve Yapı Hakkındaki Görüşler**

Kaynaklarda bağlaçlar başlığı altında kendine yer bulan *her ne kadar* yapısı genel olarak *–sA/(i)sA (dA)* kısmına çok değinilmeden bağımsız olarak incelenir. Banguoğlu'nun birleşik bağlamlar (Banguoğlu, 1995: 395), Koç'un öbekleşmiş bağlaç başlığı altında verdiği *her ne kadar* yapısı (Koç, 1990: 271), Bilgegil tarafından “her ne kadar, egerçi bağlacıyla kurulan gruplarda, söz konusu bağlaç, ikinci terime ‘müstesnalık, karşılık, rağmen’ anlamları katar” açıklaması ile verilir (Bilgegil, 2009: 158). Korkmaz, başında buldukları cümleleri, sonraki cümlelere bağlayan bağlaçlar içerisinde zikrettiği *her ne kadar* yapısını “açıklama bildiren cümle bağlayıcıları” içerisinde de *ne var ki* yapısıyla birlikte tekrar eder (Korkmaz, 2009: 1123-1124). Karaağaç *her ne kadar* ve bu yapıdan gelişmiş *her ne kadar ki* yapısını karşılaştırma-denkleştirme ve doğrulama-yalanlama ilişkisi sağlayan bağlama edatları olarak

¹ Bağlaçlar ve sınıflandırmaları için bk. Hacıeminoğlu, 1984: 112-217; Kaynak, 1969: 697-705; Akın, 2004: 7-234; Korkmaz, 2009: 1091-1134; Tiken, 2004: 50-113; Yavuz, 2010: 23-30.

² Bu tarz bağlaçlar için Banguoğlu *birleşik bağlam* (Banguoğlu, 1995: 395); Koç *öbekleşmiş bağlaç* (Koç, 1990: 271); Kaynak *tamlama halindeki bağlaçlar* (Kaynak, 1969: 699) ifadelerini de kullanırlar.

değerlendirir (Karaağaç, 2012: 436). *Her ne kadar*’ı tamlama hâlindeki bağlaçlar içerisinde edat tamlaması olarak değerlendiren Kaynak ayrıca “Genellikle bu bağlaçlar ikinci bir bağlacın da kullanılmasını gerektirirler” bilgisini de aktarır (Kaynak, 1969: 699-702). Ancak Kaynak ikinci bağlacın hangisi veya hangileri olabileceği hakkında bir bilgi vermez.

Her ne kadar yapısını tarihî dönemlerde karşılayan kullanımlar ise *egerçi, gerçi, ger, gerçi ki, gerçi kim, egerçi ki, çi-ger, çü-ger* (Mansuroğlu, 1955: 67; Hacıeminoğlu, 1971: 145-149; Tiken, 2004: 70), *neme* (Ergin, 2009: 278) ve *niçe ki, niçe kim, nice kim, niçeme, niçeme ki, niçeme kim* (Tiken, 2004: 96) olarak aktarılır. Bu kullanımlardan özellikle *gerçi*’nin genellikle cümle içerisinde bir başka bağlaç ile (*gerçi...ama, gerçi...fakat, gerçi...fiil de vb.*) varlığını hâlâ sürdürdüğünü ve *her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA)* yapısına, birebir aynı olmasa da yakın bir kullanım özelliği sergilediğini ifade etmeliyiz.

Her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA) yapısının ilk kez ne zaman kullanıldığı ile ilgili kesin bir tarih zikretmemiz şimdilik zor ise de yapının *Dede Korkut*’ta “*amma oğlanı ne-kadar getürdiler-ise turmadı girü aslan yatağına vardı*” (Ergin, 1994: 207) cümlesinde, *Garib-nâme*’de “*Ne kadar güçlü olursa bir pınar / Deñize yol iltemez yire siñer*” (Yavuz, 2000: 43) ve *Yunus Divanı*’nda “*Tağ ne kadar yüksek ise yol anun üstinden aşar*” (Timurtaş, 2006: 59) mısralarında izlerini görmemiz mümkündür. 15. yüzyılın meşhur sanatkârı Sinan Paşa’nın *Tazarru’nâmesi*’nde yapının biraz daha genişlediği ve *her*’li kullanımların eserde kendine yer bulmaya başladığı görülür: “*zâhirde her ne kadar sana kul-istem, içümde hevâ sultân*” (Tulum, 2001: 112); “*her ne kadar gûnâh-kâr-istem, keremünden nâ-ümîd degülem*” (Tulum, 2001: 113). 16. yüzyıl şairi Edirneli Nazmî’nin *Dîvânî*’nda ve *Mecma’u’n-Nezâ’ir* adlı eserlerinde de sıklıkla *her ne kadar .... –sA/(i)sA* yapısını görmek mümkündür.

(1) *Her ne kadar cevri ider ise nigâr*

Aglama derd ile gönül sen de gül (Köksal, 2012: 1622).

(2) *Her ne kadar sürerse cihânun safâsını*

Soñunda kişi bir gün anuñ bir cefâ görür (Üst, 2012:1331).

17. yüzyılın büyük seyyahı Evliya Çelebi’nin *Seyahatnamesi*’nde ise günümüz Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan yapının tam karşılığı mevcuttur.

(3) *Her ne kadar yâve gûne sözler ise de tahrîr olunduğu ta ‘yîb olunmaya* (Kahraman vd., 2011: C.8, 42).

Seyahatnâme’de sıklıkla *dA*’nın kullanılmadığı örneklere de rastlarız.

(4) *Tabyalardan bu kubura her ne kadar taş ve kumbara atsalar kubur içinde gezen âdemlere aslâ zarar isâbet etmez* (Kahraman vd., 2011: C.6, 112a).

Bergamalı Kadri'nin *Müeyyiretü'l-Ulûmu*'ndan sonra yazılmış ikinci gramer olarak değerlendirilen Abdurrahman Fevzi Efendi'nin *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyânî*'nda ise yapının yaygın olarak kullanıldığı, bunun yanı sıra *her ne kadar ...-sa bile* yapısının da eserde az da olsa yer aldığı görülür.

(5) *Luğat-ı Türkîde (bil) emri li-ecli't- tahfif hazf u takdîr olunmağın her ne kadar ma 'nen mürekkeb ise de lafzen basît oldığı* (Erdem, 1998: 350)

(6) *hükümet-i vâhîde dâhilinde bulunan akvâm-ı muhtelifü'l-elsine birbirlerini lisânlarına 'ârif olmadıkları sûretde her ne kadar müttehidetü'l-millete olsalar bile beynlerine bu cihetle vahşet ü münâferetig kıyâmı ve her biri digerlerini lisânlarına vâkıf oldukları sûretde muhtelifü'l-millete bulunsalar bile* (Erdem 1998: 135).

Tarihî gelişimini kısaca aktarmaya çalıştığımız yapının oluşumuna gelirsek, ilk akla gelen yaklaşım Farsça *her*, Türkçe *ne* ve Arapça *kadar* kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş; ardından da Türkçe şart eki ve *de/da* ile tamamlanmış bir yapı olduğudur. Ancak Çağatay, *her ne kadar* yapısını doğrudan zikretmeyip, Kıpçak ağızlarında nadir olarak görülen ve Radloff'un *her+ne* olarak izah etmeye çalıştığı bir *ärnä*, *irnä*, *ärinä*, ve *äräynä* yapısından bahseder. Çağatay yapının *är-* fiilinden türemiş ve *nä* ile pekiştirilmiş “cümleyi tasdik ve tekit etmek” için kullanılan bir edat olduğu görüşündedir (Çağatay, 2008: 189). Dolayısıyla bu izah *her ne* yapısının Farsça *her* ve aslen bir soru zamiri olan *ne*'de değil de *ärnä*, *äräynä* edatlarında aranabileceği şüphesini akla getirir. Ancak *her ne* yapısının özellikle miktar bildiren ve edat olarak kullanılan Arapça *kadar* kelimesi önünde “tasdik ve tekit” için kullanılması ve kalıplaşması en azından yukarıda izah etmeye çalıştığımız yapının Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesindeki gelişimi ile uygunluk arz etmez. Deny de yapıdaki *her*'in katkısını sorulu yan cümlesi olan bağlı şart cümleleri başlığı altında “bu cümlelerin özel anlamını kuvvetlendirmek için soru kelimesinden önce her sıfatı getirilir. Böyle kullanılan *her ne kadar* deyimini çoğu zaman bir bağlaç görevini görür” (Deny 2012: 738) ifadeleri ile aktarır. Dolayısıyla *her*, yapının son eklenen unsuru ve önemli ölçüde bağlaçlık işlevini kazandıran unsurdur. Deny'nin dikkat çektiği diğer önemli bir nokta ise yapının “çoğu zaman bir bağlaç” görevi üstlenmesidir. Deny'nin özellikle vurguladığı “çoğu zaman” ifadesi yapının bağlaç dışında kullanımlarının da söz konusu olduğunu sezdirir. Gerçekten de *her ne kadar* yapısının bütün kullanımları bağlaç vazifeli değildir. Aradaki temel ayrım *her ne kadar* yapısındaki kelimelerin temel anlamlarından hareketle tespit edilir. Şöyle ki *ne kadar* doğrudan miktar, derece ifade eden bir kelime grubu iken *ne kadar*'ın önüne gelen *her*, miktarın, derecenin tamamı hepsi anlamlarını kazandırır,

özellikle miktarın kesin olarak bilinmediği ancak bilinmeyen bu miktarın tamamının kastedildiği durumlarda. Bu tarz kullanımlarda bağlaç vazifesi görülmez. Yaygın olarak zarf ve sıfat vazifesi üstlenen bu kullanımlar hem miktar bildirimini yapması hem de bahse konu olan durumun, olayın iki farklı yönü üzerinden mukayesede bulunmaması özelliği ile bağlaçlık kullanımlardan ayrılır. Çeşitli çalışmalardan tespit ettiğimiz aşağıdaki örnek cümlelerde bu durum açıkça görülür.

(7) *mustafa sallallāhü teālā aleyhi ve sellem efēndim hazretleriniñ her ikisiniñ arasından her ne kadar peygamberler gelip geşmişse ...yüce rabbim, cümlesiniñ aziz ve temiz rühuna ayrı ayrı hediye ēyledim* (Yılmaz, 2006: 206).

(8) *Eğer bunun için kiralık kabilinden bir ücret kabul buyurulursa her ne kadar arzu ederseniz takdime hazırım* (Gürpınar, 1974: 287).

(9) *yāni yimiş, üzüm, leblebi, püskürüt onnardan daadular birer avuç her ne ğadar kişi varsa* (Yağcı, 1986: 220).

Her ne kadar yapısının bağlaç olarak kullanımında ise miktarı ifade etme neredeyse kaybolmuştur. Ayrıca aslen bir soru kelimesi olan *ne'nin*³ soru işlevi ile kullanılmaması bir diğer belirleyici unsurdur.

(10) *Her ne kadar arabanız geldi, aşağıda sizi bekliyorsa da -bunu durumu açıklamak için söylüyorum- gitmekte acele etmeyiniz* (Aytmatov, 1993: 249).

Her ne kadar yapısının bağlaç olarak kullanımını ortaya koyduktan sonra *her ne kadar* yapısının kullanım özellikleri ve olumsuzluk işlevine bakabiliriz.

Her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA) Yapısının Kullanım Özellikleri ve Olumsuzluk Bildirmesi

Her ne kadar yapısı ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından başta bağlama işlevi olmak üzere “müstesnalık, karşılık, rağmen” anlamları katması (Bilgegil, 2009: 158), açıklama bildirmesi (Korkmaz, 2009: 1123-1124), karşılaştırma-denkleştirme ve doğrulama-yalanlama ilişkisi sağlaması (Karaağaç, 2012: 436) vb. işlevler aktarılır. Bunların yanı sıra yapıda daha belirgin olan bir başka işlev olumsuzluk bildirmesidir. Bilindiği üzere “olumsuzluk kodlayıcısı kullanmadan, bazı kalıp yapılarla⁴, soru cümleleriyle bağlamdan hareketle olumsuz ifade elde

³ Ne'nin soru işlevi dışında pekiştirme vd. işlevlerde kullanımları hakkında farklı görüşler ve örnekler için bk. (İpek, 2009: 588).

⁴ Üstünova'nın olumsuzluk ifade eden kalıp yapılar olarak aktardıkları şunlardır; “böyle mi, bu ...mı, olur, neredeyse, az kalsın, hangi... ki, ne, hiç ... mi, ne ... ne, sıfır vb.” (Üstünova, 2016: 1713). Ayrıca Ağca “edat olan ya da edatlaşmış olan bazı sözcükler de herhangi bir olumsuzlaştırıcıya ihtiyaç duymadan bağlı oldukları söz öbeklerinde, cümlelerin ifade ettiği anlama aykırı bir anlam katabilmektedir” bilgisini paylaşır (Ağca, 2010: 6).

edilebilir” (Üstünova, 2016: 1712). İşte *her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA)* yapısı da asıl itibariyle üzerinde herhangi bir olumsuzluk kodlayıcısı barındırmadan olumsuzluğu sezdirmektedir.

(11) *Arka sokakta her ne kadar fener varsa da, ışığı uzaklara gidemezdi* (Adivar, 2000: 141).

(12) *Karakol komutanı Kâra Lütfü Başçavuş her ne kadar ara bulmak için gayret etmişse de herifler bana mısın dememişler, sulha yanaşmamışlar* (Tahir, 2006: 107).

Yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere *her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA)* yapısı iki yönü olan bir durum veya olayı birbirine bağlar. Bu iki yönden bir tanesi istenen, arzulanan bir durum iken diğer yön bu durumun gerçekleşmediğini, yeterli olmadığını veya olumsuz, kötü bir durum olduğunu ifade eder. Burada özellikle belirtmemiz gerekir ki olumsuzluk ifadesi mutlaka *her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA)* yapısında belirtilen durumla alakalıdır. Ayrıca olumsuzluk, ifade edilen durumun iki yönü üzerinden kıyasla aktarılır.

(13) *Kantarcular'ın Küçük Hüseyin Efendi her ne kadar bu güzel ve tehlikeli kumandanı Aliye'nin olduğu eve misafir etmemek için uğraştıysa da muvaffak olmadı* (Adivar, 2000: 24).

Yapıda genel itibariyle *her ne kadar* kısmından sonra olumlu, *–sA/(i)sA (dA)* kısmından sonra ise olumsuz bir durum arz edilir. Ancak yapının her iki yanında da her iki durumun (olumluluk-olumsuzluk) kullanımı mümkündür. Bununla birlikte yapının *her ne kadar* kısmı daima olumsuzluk unsuru gibi bir işlev yüklenir. Bu doğrultuda *her ne kadar* kısmından sonra gelen kelime veya kelime grubunun hatta cümlenin “duyuşsal ulama”⁵ göre olumsuz olması durumunda olumlu bir duruma işaret etmesi, yani iki olumsuzluğun bir olumluyu⁶ doğurması durumu gözlenir.

(14) *Bu iş her ne kadar olmaz gibi görünüyorsa da bir kere düşünmeye değer* (Aytmatov, 1993: 45).

Her ne kadar .... –sA/(i)sA (dA) yapısındaki *her ne kadar* kısmının olumsuzluğu üzerinde barındırması ve kendinden sonra gelen unsura göre olumluluk veya olumsuzluğu belirlemesi yapının adeta bir olumsuzluk başlatıcısı (negation trigger)⁷ gibi kullanılabilirdiği

⁵ Börekçi, duyuşsal ulama göre kelimelerin “daha sözlük düzeyinde iken olumlu, olumsuz veya yansız diziler” oluşturduğunu ifade eder (Börekçi, 2003: 46)

⁶ Wouden zaten olumsuz olan bir yapıya olumsuzluğun tekrar eklenmesi farklı durumların ortaya çıkabileceğini söyler. Wouden’in tespit ettiği bu yapılar “a) nothing happens semantically b) the two negations weaken each other c) the two negations cancel each other d) the two negations enhance each other” (Wouden, 2004: 179). Türkçede çoklu olumsuzluk durumu ile ilgili bk. (Çürük, 2014: 185-214).

⁷ İmer vd. tarafından “herhangi bir dilbilgisel işlemi başlatan öge, başlatıcı” olarak tanımlanan trigger terimi *presupposition trigger, opposition triggers, negation trigger vb.* gibi kavramsal durumu ifade için farklı kelimelerle birlikte yeni terimler türetebilmektedir. *Opposition triggers* üzerine bir çalışma yapan Akşehirli terimi Türkçeye “karşıtlık tetikleyicisi” olarak aktarmıştır. Ancak Akşehirli “bu yapılar için tetikleyici terimi yerine karşıtlık belirtisi, karşıtlık imleyicisi gibi daha yansız ve tartışmasız terimler tercih edilebilir” görüşünü de aktarır. (Akşehirli 2014:

gösterir. Olumsuzluk başlatıcıları, temel olarak olumsuzluk bildiricisi bağımlı ve bağımsız biçimbirimleri içermekle birlikte olumsuzluğu ifade şekline ve olumsuzluğun derecesine göre sınıflara ayrılırlar. Olumsuzluk başlatıcıları üzerine bir çalışması bulunan Rosenberg ana hatları ile olumsuzluk başlatıcılarının çerçevesini şöyle çizer: “Three main types of triggers are considered: explicit triggers like not and no are words that indicate negation only; implicit triggers like fail to and absence of which lexically encode negative polarity together with other lexical semantics; and affixal triggers like insufficient and unaffected, that encode negative polarity but with idiosyncratic scope” (Rosenberg, 2013: 5). Yine gizli ve belirgin olumsuzluk üzerine bir değerlendirmede bulunan Fodor *vd.* olumsuzluk morfeplerini 4 başlıkta inceler: “a) explicitly negative free morphemes, e .g ., not. b) explicitly negative bound morphemes (morphological negatives), e .g ., un-, iN-, never. c) implicitly negative morphemes, e .g ., doubt, deny, fail. d) pure definitional negatives e .g ., kill” b ve c maddesinde verilen olumsuzlukların aynı zamanda olumsuzluk kutup unsurlarının kullanımını gerektirdiğini, dolayısıyla bu yapıların başlatıcı olarak kullanılabilmesini ifade eder (Fodor *vd.*, 1975’den aktaran Horn, 2001: 188). Bu sınıflamalardan hareketle *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* yapısının dolaylı veya örtük olarak adlandırılacak olumsuzluk başlatıcıları sınıfında değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte tek başında kullanıldığında doğrudan üzerinde olumsuzluk anlamı barındırmaması bakımından sınıflama içerisinde yer alan yapılardan ayrıldığı görülür. Yapının sınıflamalardan ayrılan bir başka yönü anlamsal düzeyde olumsuzluk öncülü gibi bir görev üstlenmesidir. Yani yapının *her ne kadar* kısmı, üzerinde herhangi bir olumsuzluk kodlayıcısı buldurulmaması bakımından dolaylı / örtük bir olumsuzluk başlatıcısı, olumsuzluğu önceden haber vermesi bakımından anlamsal düzeyde olumsuzluk öncülü vazifesi üstlenir. Bu doğrultuda yapı, tek başına olumsuzluk barındırmayıp anlamsal bir öncül vazifesi ile olumsuzluğu haber vermesi, olumsuzluğu başlatması bakımından Rosenberg ve Fodor’un akatardığı tasniflerden ayrılır. Ancak bu ayrılığa rağmen yapının işlevsel karşılığı, dolaylı/örtük olumsuzluk başlatıcılığı olarak adlandırmak yanlış olmasa gerektir.

(15) *Peride — (Gülerek) Ne ise veriniz elinizi sıkayım. Her ne kadar bana bugün büyük bir hakaret etmişeniz... de* (Seyfettin, 1977: 56).

15. örnekte görüleceği üzere zaman zaman devrik yapı diyebileceğimiz kullanımlar *her ne kadar*’ın olumsuzluk öncülü vazifesinde kullanılmamış olabileceği şüphesini akla getirebilir. Ancak cümle bütününe olayların gerçekleşme sıraları dikkate alındığında durum açıkça ortaya

259) (İmer *vd.* 2011, 46; <http://www-01.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/WhatIsAPresuppositionTrigger.htm>; Akşehirli 2014: 243; Rosenberg 2013: 5). *Negation trigger* için olumsuzluk tetikleyicisi kullanılacak karşılıklardan biri olmakla birlikte bu çalışmada ele alınan *her ne kadar* yapısının anlamsal düzeyde olumsuzluk öncülü gibi bir görev üstlenmesi sebebiyle olumsuzluk başlatıcısı terimi tercih edilmiştir.

çıkar. 15. örnekte de önce hakaret edilmiş ve *her ne kadar* yapısı ile bu durum bildirilmiş ardından da affedildiği, elinin sıkılabileceği ifade edilmiştir.

Olumsuzluk başlatıcısı olarak değerlendirdiğimiz yapının *her ne kadar* kısmı bu vazifeyi yerine getirebilmek için ardından gelen $-sA/(i)sA$ ve özellikle *dA* bağlacına ihtiyaç duyar. *dA*'nın “karşıt anlamlı cümleleri pekiştirerek bağlama” (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 457) işlevi bu yapıda da önemli bir rol üstlenir. *dA* ile yapının olumluluk-olumsuzluk karşıtlığı nihayete erdirilir. Bununla birlikte *dA*'nın bir başka önemli işlevi *her ne kadar .... -sA/(i)sA* yapısının bağlaçlık vazifesini kesinliğe kavuşturmasıdır. *dA* ile tamamlanan yapı bağlaç vazifesinde iken *dA* ile tamamlanmayan yapıların bağlaç dışında kullanımları da söz konusu olabilmektedir. Ancak az da olsa bazı örneklerde *dA* kullanılmadan bağlaç vazifesinde kullanılan *her ne kadar .... -sA/(i)sA*'li örnekler de vardır.

(16) *Arka sokakta her ne kadar fener varsa da, ışığı uzaklara gidemezdi* (Adivar, 2000: 141).

(17) *Mustafa sallallāhü teālā aleyhi ve sellem efēndim hazretleriniñ her ikisiniñ arasından her ne kadar peygamberler gelip geçmişse ...yüce rabbim, cümlesiniñ aziz ve temiz rühuna ayrı ayrı hediye ēyledim* (Yılmaz, 2006: 206).

(18) *Ve Tuna kenârında her ne kadar kal'alar var ise mevâcibleri bu balık dalyanlarından hâsıl olur* (Kahraman vd., 2011: C.7 98a).

(19) *Ve her ne kadar hasmın olsa ol konakbânın kıranında olan komşular ile senin uğuruna ölürler* (Kahraman vd., 2011: C.7 152b).

(20) *Kızım, size her ne kadar zahmetse, İclal'in burada bırakmış olduğu eşyayı hep toplayıp bana getiriniz* (Gürpınar, 1999: 134).

Adivar'dan alınan 16. örnekte *her ne kadar .... -sA/(i)sA* yapısı üzerine gelen *dA*, yapının kesin olarak bağlaç vazifesine taşınmasına yol açarken 17. örnekte *dA*'nın bulunmaması bağlaç dışı kullanıma müsaade etmektedir. Yine 18. örnekte mevcut olanların tamamı anlamıyla kullanılan *her ne kadar ... sA/(i)sA* bağlaç vazifesinde kullanılmamışken 19. ve 20. örneklerde kullanılan *her ne kadar ... sA/(i)sA* yapıları ardından *dA* bağlacı gelmediği hâlde bağlaç olarak görev üstlenmişlerdir.

Günümüzde yaygın olarak *her ne kadar .... -sA/(i)sA* (*dA*) olarak kullanılan yapının az da olsa tespit edilen farklı varyantları *her ne kadar ki ... fakat; her ne kadar ki ... lâkin; her ne kadar ...-sa bile*'dir.

(21) *Ama daha bir kaç ay, her ne kadar ki mektebe gitmezdim, sokağa çıkamazdım, fakat Rifat Bey ile gâh görüşürdük* (Sami, 2004: 49).

(22) *Evet, her ne kadar ki hastasın, lâkin gönlün şaddır* (Sami, 2004: 194).

(23) *Hükümet-i vâhîde dâhilinde bulunan akvâm-ı muhtelifü'l-elsine birbirlerinin lisânlarına 'ârif olmadıkları sûrette her ne kadar müttehidetü'l-millete olsalar bile beynlerine bu cihetle vahşet ü münâferetig kıyâmı ve her biri diğerlerinin lisânlarına vâkıf oldukları sûrette muhtelifü'l-millete bulunsalar bile* (Erdem, 1998: 135).

Bağlaç vazifesi ile kullanılan *her ne kadar ... -sA/(i)sA (dA)* yapısının aynı zamanda yaygın olarak dolaylı/örtük olumsuzluk başlatıcısı işlevini de üstlendiğini ifade etmiştik. Ancak çok nadir de olsa bazı örneklerde olumsuzluk başlatıcısı işlevinin ve olumluluk-olumsuzluk karşıtlığının yer almadığı görülür.

(24) *Her ne kadar doktor isem de edebiyattaki payım pek de yabana atılacak ölçüde değildir* (Gürpınar, 1969: 14)

(25) *Her ne kadar ben bunun bâbasiysem de anası da var, anasığnan berâber garar verelim* (Yıldırım, 1999: 395)

Yukarıdaki iki örnekte de bir durumun iki benzer yönü, bir duruma eşit mesafedeki diğer yönler aktarılmıştır. Bu sebeple bir kıyaslama söz konusu değildir. Aynı zamanda örneklerde dikkat çeken bir diğer husus yapının *-sA/(i)sA* kısmının gerçek bir bağlaça henüz dönüşmemiş olmasıdır. Zira yapının “gerçek bir bağa dönüştüğü asla şahıs ekleri almamasından anlaşılır” (Grönbech 1995: 46). Bu örnekler henüz yapının tamamen *her ne kadar ... -sA/(i)sA (dA)* şeklinde kalıplaşmış ve bağlaçlık işlevinin sabitlenmiş olmadığını gösterir.

Sonuç

Türkçenin farklı dillerle etkileşimi neticesinde Türkçede yaygınlaştığı düşünülen bağlaçların bazıları temel işlevi olan bağlayıcılıkla birlikte farklı işlevler de üstlenmiştir. İşte bu doğrultuda Farsça *her*, Türkçe *ne* ve Arapça *kadar* kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ardından da Türkçe şart eki *-sA* ve *de/da* ile tamamlanmış karışık yapı bir bağlaç olan *her ne kadar ... -sA/(i)sA (dA)* yapısı bağlayıcılığın yanı sıra dolaylı / örtük olumsuzluk başlatıcılığı işlevi ile dikkati çeker. Temelde üzerinde belirgin olumsuzluk unsuru barındırmadığı hâlde olumsuzluğu haber veren unsurlar olarak değerlendirilen dolaylı / örtük olumsuzluk başlatıcıları bu özellikleri ile olumsuzluk içerisinde ayrı bir başlık altında değerlendirilebilir.

Her ne kadar yapısının dikkati çeken bir diğer özelliği anlamsal düzeyde olumsuzluk öncülü gibi bir görev üstlenmesidir. *Her ne kadar*, cümlede bir olumsuzluğun bildirileceğini haber verir. Hatta çoğu zaman iki olumsuz bir olumluyu doğurur kuralı gereği *her ne kadar* kısmında olumlu *-sA/(i)sA (dA)* kısmında ise olumsuz bir durum ifade edilir.

Her ne kadar yapısının bağlaç olarak kullanımı dışında, doğrudan miktar bildirme işlevi ile zarf ve sıfat olarak kullanılan örnekleri de mevcuttur. Bu doğrultuda olumsuzluk başlatıcılığı vazifesinin miktar bildiren zarf ve sıfat görevli *her ne kadar*’lı yapılarda değil bağlaç vazifeli yapılarda ortaya çıktığı belirtilmelidir. Bununla birlikte bağlaç vazifesini üstlenen *her ne kadar*’lı yapılarda da olumsuzluk başlatıcılığı, bir durumun iki benzer yönü, bir duruma eşit mesafedeki diğer yönlerin aktarıldığı bu sebeple görece bir kıyaslama yapılmadığı durumlarda görülmeyebilir. Aynı zamanda yapının *-sA/(i)sA* kısmının şahıs ekleri ile çekime girdiği örneklerde de olumsuzluk başlatıcılığı söz konusu olmayabilir. Ancak bu tarz kullanımlar eserlerde bir hayli sınırlıdır. Bu sebeple bu istisnai kullanımlar dışında bağlaç vazifeli *her ne kadar ... -sA/(i)sA (dA)* yapısının bir olumsuzluk başlatıcısı olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA) yapısı iki yönü olan bir durum veya olayı birbirine bağlar. Bu iki yönden bir tanesi istenen arzulanan bir durum iken diğer yön bu durumun gerçekleşmediğini, yeterli olmadığını veya olumsuz, kötü bir durum olduğunu ifade eder. Dolayısıyla *her ne kadar .... -sA/(i)sA (dA)* yapısında ifade edilen olumsuzluk mutlaka ifade edilen diğer durumla bağlantılıdır.

Kaynaklar

- ADIVAR, H. E. (2000) *Vurun Kahpeye*. İstanbul: Özgür Yay.
- AĞCA, F. (2010). *Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- AKIN, L. (2004). *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKŞEHİRLİ, S. (2015). “Yapısal Karşıtlık Tetikleyicileri ve Söylemsel Karşıtlıklar”. *Sakarya Üniversitesi 28. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 243-261.
- AYTMATOV, C. (1993). *Al Yazmalım, Selvi Boylum, Erken Gelen Turnalar, Fuji-Yama, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*. İstanbul: Cem Yay.
- BANGUOĞLU, T. (1995). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yay.
- BİLGEGİL, M. K. (2009). *Türkçe Dilbilgisi*, Erzurum: Salkımsöğüt Yay.
- BÖREKÇİ, M. (2003). “Türkçe Öğretimi Bakımından Dil Bilgisi Terimi ve Kavram Olarak Olumluluk-Olumsuzluk”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C: I-II, S: 44, 45-61.

- ÇAĞATAY, S. (2008). “Nä, qanı, ärnä Pekiştirme Edatları Üzerine”. *100. Doğum Yıldönümüne Armağan Prof. Dr. Saadet Çağatay'ın Yayınlanmış Tüm Makaleleri C. 1*, (hızl.: Aysu Ata), İstanbul: Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı Yay., 185-189.
- ÇÜRÜK, M. S. (2014). “Çoklu Olumsuzluk Kavramı ve Türkçedeki Çoklu Olumsuzluğa Yünus Emre Dîvânı Örneğinde Bir Bakış”. *Dil Araştırmaları*, S. 15, 185-214.
- DENY, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi* (çev. Ali Ulvi Elöve, günümüz Türkçesine uyarlayan “Ahmet Benzer). İstanbul: Kabalcı Yay.
- EFENDİOĞLU, S. (2006). “Cümle Menşeli Edatlar”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 193-207.
- ERDEM, İ. (1998). *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERGİN, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: TDK Yay.
- ERGİN, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yay.
- FODOR, J. D., FODOR, J. A. ve GARRETT, M. F. (1975). “The Psychological Unreality of Semantic Representations”. *Linguistic Inquiry* 6, 515-531.
- GRÖNBECH, K. (1995). *Türkçenin Yapısı* (çev. Mehmet Akalın), Ankara: TDK Yay.
- GÜRPINAR, H. R. (1969). *İffet*. İstanbul: Oya Matbaası.
- GÜRPINAR, H. R. (1974). *Can Pazarı*. İstanbul: Üçler Matbaası.
- GÜRPINAR, H. R. (1999). *Deli Filozof* (Günümüz diline uyarlayan: Kemal Bek). İstanbul: Özgür Yay.
- HACIEMİNOĞLU, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB Yay.
- HORN, L. R. (2001). *A Natural History of Negation*, Stanford: Cslı Publications.
- İMER, K., KOCAMAN, A. ve ÖZSOY, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- İPEK, B. (2009). *Türkçede Pekiştirme Edatları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAHRAMAN, S., Dağlı, Y., Dankoff, R., Sezgin, İ. ve KURŞUN, Z. (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- KAYNAK, O. (1969). “Türkçede Bağlaçlar”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: XIX, S: 209, 697-705.
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- KORKMAZ, Z. (2005). “Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: LXXXIX, S: 638, 118-125.
- KOÇ, N. (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Yay.
- KÖKSAL, M. F. (2012). *Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme - Tenkitli Metin)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap.
- MANSUROĞLU, M. (1955). “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 59-71.
- ROSENBERG, S. (2013). *Negation Triggers and Their Scope*. A thesis in The Department of Computer Science and Software Engineering, Montr' eal: Concordia University.

- SALAN, E. (2015). “Eski Anadolu Türkçesinde “Sanki” Anlamlarında Kullanılan Cümle Kökenli Bağlaçlar”. *Turkish Studies*, 995-1010.
- SAMİ, Ş. (2004) *Taaşuk-U Talat Ve Fitnat* (Haz. Kemal Bek). İstanbul: Bordo-Siyah Yay.
- SEYFETTİN, Ö. (1977). *Mahcupluk İmtihanı*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi.
- TAHİR, K. (2006). *Rahmet Yolları Kesti*. İstanbul: İthaki Yay.
- TİKEN, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*. Ankara: TDK Yay.
- TİMURTAŞ, F., K. (2006). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Babıali Kültür Yay.
- TULUM, A., M. (2001). *Yusuf Sinan Paşa Tazarru'nâme*. Ankara: MEB Yay.
- ÜST, S. (2012). *Edirneli Nazmî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü e-kitap.
- ÜSTÜNOVA, K. (2016). Dilbilgisel Olumsuzlayıcılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1703-1715.
- WOUDEN T. (2004). *Negative Contexts: Collocation, Polarity And Multiple Negation*. Taylor & Francis e-Library.
- YAĞCI İ. (1986). *Devrez Vadisi Ağzı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAVUZ, K. (2000). *Garib-nâme*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, e-kitap.
- YAVUZ, S. (2010). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, M. (2006). *İscehisar ve İhsaniye Ağzı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- <http://www.01.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/WhatIsAPresuppositionTrigger.htm> (ET: 13.01.2017).